

Heltidsgapet, kjønn og yrkeshierarki

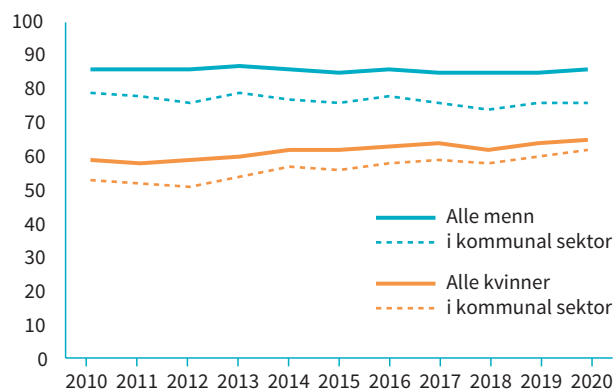
Kristine Nergaard

Det norske arbeidsmarkedet har lenge hatt høy andel deltidsansatte. Lenge var det en oppfatning av at deltidsarbeid først og fremst hang sammen med at kvinner kombinerte arbeid med omsorg hjemme, og at deltidsandelen ville gå ned etterhvert som nye generasjoner kvinner kom inn i arbeidsmarkedet, og når alle fikk tilbud om barnehage. Etter hvert ble utfordringene med deltidsarbeid satt på dagsordenen av partene i arbeidslivet. Både kommuner og helseforetak har forpliktet seg til å arbeide for økt heltidsandel. Det er derfor rimelig å forvente en nedgang i deltidsarbeidet. Samtidig vet vi at deltidsarbeidet ikke er likt fordelt mellom kvinner. Andelen som jobber deltid, og andelen som ønsker større stilling, er høyest i kvinnedominerte yrker som ikke krever høyere utdanning. Det er også i disse yrkene at flest har små deltidsstillinger. Her ser vi på hvordan deltidsandelen varierer mellom ulike yrker innen Fagforbundets organisasjonsområde. Deltid er heller ikke et rent kvinnefenomen. Hva skjer når menn går inn i kvinnedominerte bransjer og yrker med mye deltidsarbeid? Får de også deltidsstillinger, eller skiller de seg ut ved høyere andel heltid?

Færre jobber deltid

Færre norske arbeidstakere jobber deltid fordi flere kvinner jobber heltid. I 2010 jobbet 73 prosent av lønnstakene

Figur 1 Heltidsandel menn og kvinner. Alle lønnstakere og kommunal sektor. AKU 4. kvartal 2010-2020.

heltid. I 2020 var andelen økt til 76 prosent, viser arbeidskraftundersøkelsene til Statistisk sentralbyrå (SSB). For kvinner var økningen større; fra en heltidsandel på 59 prosent i 2010 til 65 prosent i 2020. Blant menn er deltidsandelen lav og stabil: 14 prosent både i 2010 og 2020.

Ser vi på kommunal sektor (figur 1), finner vi en noe sterkere økning i kvinners heltidsandel; fra 53 prosent i 2010 til 62 prosent i 2020. Blant menn har utviklingen vært den motsatte. Kjønnsgapet i heltidsandel er dermed redusert betraktelig i kommunal sektor. Men heltidsandelen blant menn er fortsatt høy – og adskillig høyere enn for kvinner – 76 prosent i 2020. Figuren viser bare kommunal sektor, men det samme mønsteret finnes i helseforetakene. Samtidig viser tallene at både kvinner og menn i kommunal sektor fortsatt jobber mer deltid enn kvinner og menn sett under ett.

Deltid i Fagforbundets yrker

Yrker der Fagforbundet har mange av sine medlemmer er blant de yrkene der vi finner mest deltid. I noen av disse yrkene finner vi også mange små deltidsstillinger. Er det slik at utfordringene med deltidsarbeid og små stillinger rammer noen grupper mer enn andre? Og hva skjer med menn som jobber i yrker der deltid er vanlig?

For å beskrive status er Fagforbundets organisasjonsområde skjønnsmessig avgrenset med utgangspunkt i SSBs klassifisering av næringer og sektorer. Det vil være noen områder som ikke fanges opp, for eksempel frisører og teater/opera. Avgrensingen kan også omfatte grupper som ligger under andre LO-forbunds organisasjonsområde.

Vi har valgt ut yrker som faller inn under de ulike yrkesseksjonene i Fagforbundet inkludert posttjenester. For å vise hvordan deltidsarbeid varierer etter type yrke, har vi lagt vekt på å få med yrker uten krav til formell utdanning og yrker som krever fagutdanninger eller høyere utdanning. Vi beskriver situasjonen per 2021 og ser også på utviklingen fra 2015 til 2021.

Bransjer som dekkes

- Kommunal og fylkeskommunal forvaltning
- Helseforetak og private sykehus
- Helse og sosiale tjenester i privat regi
- Kommunale foretak og kommunal forretningsdrift
- Posttjenester i statlige foretak: Posten Norge og selskaper eid av denne

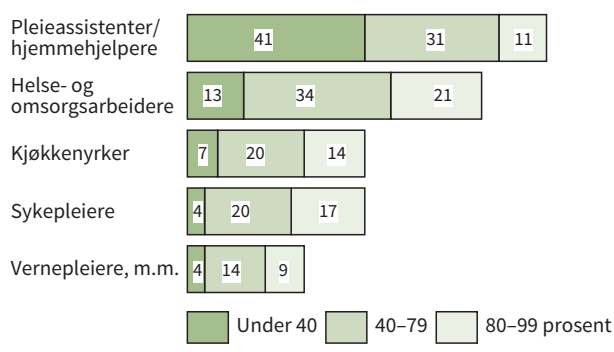
Data

- Registerbasert sysselsettingsstatistikk fra SSB, brukt i figur 2 til 6 og tabell 1 til 5
- Lønnstakere i hovedstilling
- Inndeling i yrker er basert på SSBs yrkesklassifisering
- Inndeling i bransje og sektor er basert på SSBs næringsklassifisering og standard for institusjonell sektor

Yrker innen helse og sosial omsorg

Disse utgjør en stor andel av Fagforbundets organisasjonsområde. De største yrkesgruppene er pleieassistenter/hjemmehjelpere, helse- og omsorgsarbeidere og sykepleiere. Vernepleiere, barnevernspedagoger og sosionomer utgjør også en stor gruppe. Sektoren er kvinne-dominert, og deltidsandelen er høy. Det er likevel store forskjeller mellom yrkesgruppene. Blant pleieassistenter finnes det knapt nok heltidsstillinger, og mange deltidsansatte har små stillinger. Pleie- og omsorgsarbeidere har sjeldnere de minste stillingene, men også her jobber de fleste deltid. Bare 30 prosent har en heltidsstilling. Flertallet av sykepleierne har enten en heltidsstilling eller en stilling på 80 prosent eller mer. Det samme gjelder for de som jobber på kjøkken. Blant vernepleiere, barnevernspedagoger og sosionomer er heltidsstillinger det vanligste.

Figur 2 Deltidsandel og stillingsstørrelse 2021. Yrker innen helse og sosial omsorg.

Selv om yrkene vi ser på er kvinne-dominerte, jobber også en god del menn med helse og sosial omsorg. Tabell 1 viser at menn noe sjeldnere jobber deltid i betydningen stillinger på under 80 prosent. Men forskjellene mellom yrkesgruppene er mye større enn forskjellene mellom kvinner og menn. Jo høyere i stillingshierarkiet yrket er, jo lavere er deltidsandelen.

Innen helse og sosial velferd har andelen som arbeider heltid eller lang deltid økt fra 2015 til 2021. Dette gjelder først og fremst omsorgsarbeidere og sykepleiere. For pleieassistenter og hjemmehjelpere er økningen langt mindre. Det er med andre ord blitt større forskjeller i deltidsandel mellom yrkesgruppene, og pleieassistenter er den gruppen som i minst grad har fått økt sin stillingsstørrelse. Det er en god del skoleelver og studenter blant pleieassistenter. Men selv om vi ser bort fra disse, er deltidsandelen og andelen som jobber i små stillinger svært høy.

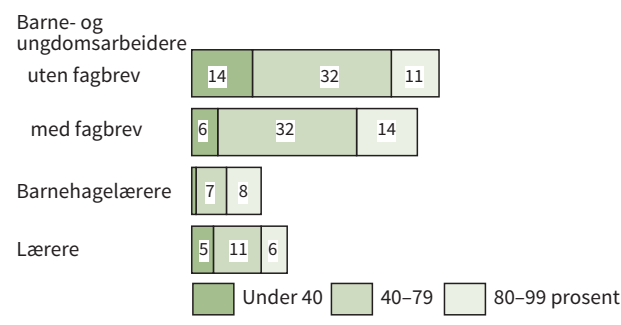
Tabell 1 Andel arbeidstakere med mindre enn 80 prosent stilling etter kjønn. 2015 og 2021. Helse og sosial velferd.

	Kvinner		Menn	
	2015	2021	2015	2021
Pleieassistenter hjemmehjelpere	79	76	65	63
Helse- og omsorgsarbeidere	58	48	44	41
Kjøkkenyrker	36	30	25	21
Sykepleiere	34	25	21	19
Vernepleiere, m.m.	22	19	21	18

Barn og oppvekst

De største yrkesgruppene her er barne- og omsorgsarbeidere, barnehagelærere og lærere i grunnskole og videregående opplæring. Barne- og omsorgsarbeidere jobber i hovedsak i barnehager og i skolefritidsordningen, selv om vi finner denne typen yrker også andre steder. I SSBs

Figur 3 Deltidsandel og stillingsstørrelse 2020. Yrker innen barn og oppvekst.

yrkesinndeling skilles ikke barne- og ungdomsarbeidere med fagbrev ut som egen kategori. Her har vi imidlertid gjort et slikt skille.

Blant barne- og omsorgsarbeidere arbeider drøye halvparten deltid. Deltidsandelen er litt lavere blant de som har fagbrev, men forskjellen er ikke stor. Andelen med kort deltid er klart lavere enn blant pleieassistenter innen helse og sosial omsorg. Det er store forskjeller mellom barne- og ungdomsarbeidere og andre yrker i sektoren. Både lærere og barnehagelærere jobber i hovedsak heltid.

Det er kun små forskjeller i deltidandel mellom kvinner og menn (tabell 2). Også her ser vi at forskjellene går mellom yrker, der arbeidstakere i stillinger som ikke krever høyere utdanning langt oftere jobber deltid.

Heltidsandelen og andelen med store deltidstillinger har også økt litt for yrkesgruppene innen barn og oppvekst. Endringene er imidlertid langt mindre enn det vi så for yrker innen helse og sosial omsorg.

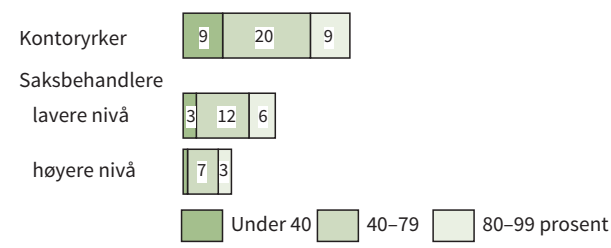
Tabell 2 Andel arbeidstakere med mindre enn 80 prosent stilling etter kjønn. 2015 og 2021.

	Kvinner		Menn	
	2015	2021	2015	2021
Barne- og omsorgsarbeidere	45	42	48	46
Barnehagelærere	11	9	5	4
Lærere	19	16	17	15

Kontoryrker og saksbehandlere

Vi har plukket ut tre yrkesgrupper her: kontoryrker, saksbehandlere på lavere nivå og saksbehandlere på høyere nivå. Inndelingen er basert på en vurdering av hvilken type formell kompetanse som kreves i yrket. Kontoryrker krever ikke høyere utdanning. Saksbehandleryrker er yrker som krever kvalifikasjoner på nivå med høyere utdanning, enten på lavere nivå (bachelornivå) eller eller masternivå.

Figur 4 Deltidsandel 2021 og stillingsstørrelse. Yrker innen kontor og administrasjon. Kommunal sektor, helseforetak, private sykehus og kommunale foretak.

Det store flertallet av stillinger innen kontor og saksbehandling er i dag definert å kreve utdanning på universitets- eller høgskolenivå. Dette betyr imidlertid ikke at alle som fyller denne typen stillingene, har slik utdanning.

Innen kontoryrker finner vi en god del deltidstillinger. De fleste av disse har en stilling på mellom 40 og 79 prosent. Deltidsandelen er klart lavere i saksbehandlerstillingene. Dette gjelder særlig saksbehandlere i stillinger som krever lang utdanning.

Andelen arbeidstakere som har en deltidstilling på under 80 prosent, er gått noe ned. Dette gjelder første og fremst for kontoryrker, som er den yrkeskategorien med høyest deltidandel.

Tabell 3 Andel arbeidstakere med mindre enn 80 prosent stilling etter kjønn. 2015 og 2021.

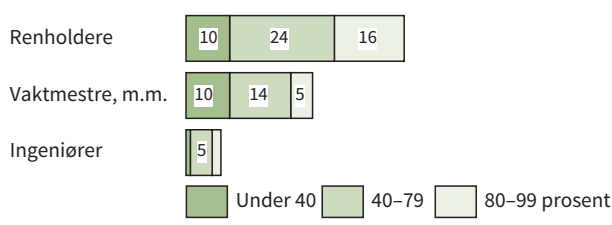
	Kvinner		Menn	
	2015	2021	2015	2021
Kontoryrker	36	31	29	21
Saksbehandlere lavere nivå	19	16	14	11
Saksbehandlere høyere nivå	11	9	7	6

Yrker innen tekniske tjenester

Her ser vi på to grupper der Fagforbundet har mange medlemmer: renholdere og vaktmestere, og kirkegårdsarbeidere. Skillet er gjort for se på et kvinnedominert yrke og et mannsdominert yrke. Vi ser i tillegg på tekniske yrker som krever utdanning på høyere nivå (bachelornivå). Dette er ingeniører og teknikere av ulike type, inkludert IKT.

Det er særlig blant renholdere at deltidandelen er betydelig. Halvparten av renholderne arbeider deltid, sammenlignet med 28 prosent av vaktmestere og 8 prosent av ingeniørene. Andelen små stillinger ligger imidlertid på 10 prosent både blant renholdere og blant vaktmestere. Dette kan ikke forklares med at dette er bistillinger, siden vi bare har inkludert hovedarbeidsforhold. Antakelig er dette

Figur 5 Deltidsandel og stillingsstørrelse 2021. Yrker innen teknisk sektor.

arbeidstakere som kombinerer en slik jobb med annen aktivitet, eventuelt som næringsdrivende.

Kvinner dominerer blant renholdere og menn dominerer blant vaktmestere og kirkegårdsarbeidere. Innen begge kategorier har menn litt oftere store stillinger. Mannlige renholdere har likevel høyere deltidsandel enn mannlige vaktmestere. Blant ingeniørene jobber både kvinner og menn i hovedsak tilnærmet heltid. Man kan merke seg at renholdere har større stillinger enn pleieassistenter, omsorgsarbeidere og barne- og ungdomsarbeidere. Dette gjelder både kvinner og menn.

Det er særlig renholdere som har økt sin stillingsprosent. I 2015 jobbet 47 prosent av kvinnelige renholderne i en stilling som var under 80 prosent. I 2021 er denne andelen redusert til 35 prosent. Utviklingen har vært den samme for mannlige renholdere. For de to andre yrkene vi ser på – vaktmestere og ingeniører – er endringene små selv om det også her er blitt litt flere store stillinger og heltidsstillinger.

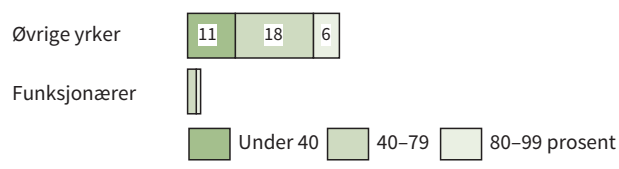
Tabell 4 Andel arbeidstakere med mindre enn 80 prosent stilling etter kjønn. 2015 og 2021.

	Kvinner		Menn	
	2015	2021	2015	2021
Renholdere	47	35	34	25
Vaktmestere, m.m.	54	50	23	19
Ingeniører	12	8	7	5

Posttjenester

Vi har her delt inn yrkene i to, funksjonæryrker som krever høyere utdanning og arbeideryrker. Kontormedarbeidere inngår i sistnevnte kategori. Hvis vi ser bort fra ledere og funksjonærer, jobber 36 prosent av postansatte i deltidsstillinger. De fleste av disse har en stillingsandel på mellom 40-79 prosent, mens én av ti har en stillingsbrøk på under 40 prosent.

Figur 6 Deltidsandel og stillingsstørrelse 2021. Posttjenester i statlig regi.

Også her ser vi på forskjeller mellom kvinner og menn. Det er litt flere kvinner enn menn som har en deltidsstilling på under 80 prosent. Blant funksjonærer er det ingen forskjell mellom kvinner og menn. Over tid har andelen med stillinger under 80 prosent gått litt ned blant arbeideryrkene (øvrige yrker). Dette gjelder de stillingene der de fleste postansatte befinner seg. Dette gjelder både for kvinner og menn. Samtidig har det skjedd store endringer i denne kategorien: om lag en tredjedel av stillingene er forsvunnet. Det betyr at det kan være vanskelig å sammenligne de to tidspunktene.

Tabell 5 Andel arbeidstakere med mindre enn 80 prosent stilling etter kjønn. 2015 og 2021.

	Kvinner		Menn	
	2015	2021	2015	2021
Øvrige stillinger	41	35	30	27
Funksjonærer	4	2	1	2

Avslutning

Andelen som arbeider heltid øker i kommunal sektor og innen Fagforbundets organisasjonsområder forøvrig. Samtidig er deltid fortsatt vanligere i de sektorer og yrker der Fagforbundet har mange av sine medlemmer, sammenlignet med arbeidsmarkedet sett under ett.

- Deltidsandelen er høyest i kvinneedominerte yrker, og den er særlig høy i yrker der det ikke er krav til høyere utdanning. I disse yrkene jobber både menn og kvinner ofte deltid. Dette peker i retning av at arbeidet er lagt opp slik at deltidsstillinger blir det vanlige.
- Deltidsstillinger er ikke bare knyttet til kvinneedominerte yrker og bransjer. Innen posttjenester og blant vaktmestere er det en god del deltidsarbeid.
- I en del bransjer er økningen i arbeidstid først og fremst kommet i de yrkene som i utgangspunktet hadde høy deltidsandel, i hovedsak kvinneedominerte yrker uten krav til høyere utdanning. Dermed er forskjellene i arbeidstid mellom yrker med ulike krav til formelle kvalifikasjoner, blitt litt mindre.
- Innen helse og sosial er utviklingen motsatt. Pleieassistenter har fortsatt svært høy deltidsandel og mange arbeider i små stillinger. Dette gjelder både kvinner og menn. Her øker forskjellene i deltidsandel mellom yrker uten krav til formell utdanning og yrker med krav til høyere utdanning.